

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПІДТВЕРДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Бабушко С.Р.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

babushko64sr@gmail.com

Неформальна та інформальна освіта як складові освіти упродовж життя набувають все більшої вагомості на сучасному етапі розвитку суспільства завдяки глобалізаційно-інформаційним процесам. Останні зумовлюють надзвичайно стрімке оновлення знань та потребу постійного особистісного та професійного розвитку людини. Формальна освіта з такими темпами не завжди справляється, в той час, як «неформальна освіта є однією із сил, яка пропонує альтернативні форми навчання та новий зміст, допомагає людям пристосуватися до постійних трансформацій суспільства» [1, с. 241].

Як справедливо зауважує О. Василенко, нині у контексті швидко мінливих потреб ринку праці визнання результатів неформального навчання, зокрема професійного, є головним інструментом підвищення гнучкості ринку праці та конкурентоспроможності працівників [2].

Усвідомлюючи роль неформальної та інформальної освіти на сучасному етапі, уряд України, услід за іншими європейськими країнами, працює в цьому напрямі. Результатами його діяльності є закони України „Про професійний розвиток працівників”, „Про зайнятість населення”, „Про професійно-технічну освіту”, постанови Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 340 „Про затвердження Порядку підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями”, накази Міністерства соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 16.12.2013 № 875/1776 „Про затвердження нормативно-правових актів щодо підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 08.01.2014 за № 3/24780 та від 17.07.2014 № 477 „Про затвердження Порядку видачі та форм документів про підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями”.

Відповідно до положень у згаданих вище нормативно-правових документах підтвердженням результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями, організація роботи з підтвердження кваліфікації покладено на державну службу зайнятості. Підтвердження результатів неформального професійного навчання за робітничими професіями здійснюють суб'єкти підтвердження – підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, які відповідають вимогам, установленим Мінсоцполітики та Міністерством освіти і науки.

Поки що це – перший крок у визнанні та підтвердженні результатів неформальної та інформальної освіти. Як колись був перший крок у визнанні самого існування неформальної та інформальної освіти, окрім формальної у

Законі України «Про освіту»: «Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів» [3].

У Законі зазначається, що результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством.

Появою законодавчого забезпечення підтвердження результатів неформальної та інформальної освіти значною мірою Україна завдячує науковцям та результатам їхніх досліджень. Питаннями неформальної освіти в контексті освіти дорослих в Україні займалися і продовжують займатися відомі науковці О. Аніщенко, О. Василенко, О. Волярська, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко. Варто згадати і порівняльно-педагогічні дослідження О. Баніт, Н. Бідюк, І. Литовченко, Н. Пазюри та багатьох інших, в яких було критично осмислено та проаналізовано досвід різних країн з метою виокремлення позитивних здобутків та розробки рекомендацій упровадження прогресивних ідей неформальної та інформальної освіти у вітчизняну освітню практику.

В європейському освітньому просторі для позначення зазначених процесів послуговуються терміном, що дослівно перекладається як «валідація неформальної та інформальної освіти» (англ. – validation of non-formal and informal learning), скорочено –VNIL або VNFIL). В українському дискурсі вживають термін «підтвердження/визнання результатів неформальної освіти».

Зважаючи на мету публікації – висвітлення європейського досвіду у галузі визнання результатів неформальної та інформальної освіти, вважаємо за доцільне використовувати європейський термін в українському перекладі (скорочено ВНФІО), щоб уникнути можливих непорозумінь чи неоднозначного трактування.

ВНФІО вважають ключовим чинником успіху стратегій навчання упродовж життя [4, с. 89], оскільки визнання результатів неформальної освіти значно розширює освітні можливості для усіх членів суспільства. Зокрема, цей процес набуває особливої вагомості як спосіб досягнення наступного вищого рівня професійної (професійно-технічної) освіти від першого початкового до третього вищого рівня, чи отримання фахової передвищої освіти, чи як альтернативний шлях здобуття вищої освіти чи одного із її рівнів.

ВНФІО має низку переваг, однією з яких є розширення можливостей працівників з низькою кваліфікацією та людей з обмеженими можливостями. З точки зору суспільства, визнання результатів неформальної та інформальної освіти допомагає визначити та оцінити їхні навички та потенціал. З точки зору ринку праці ВНФІО може сприяти підвищенню рівня працевлаштування громадян або ліквідації дефіциту деяких професій, наприклад в економічному секторі. А з точки зору освіти, це – ще один

інструмент, який може полегшити і заохочувати дорослих до навчання упродовж життя, зокрема тих, хто має належну кваліфікацію, завдяки своїй самоосвіті, професійному досвіду чи волонтерській діяльності, однак не має документу закладу формальної освіти, що засвідчує цю кваліфікацію. Крім перерахованих, ВНФІО має й інші переваги. Наприклад, може прибрати такі бар'єри для навчання, як брак часу чи фінансування своєї освіти; може скоротити час на здобуття освіти. Для працюючих це – надзвичайно важливо, оскільки зменшується час не на робочому місці, а навчання відповідає їхнім індивідуальним потребам і запитам.

Загалом, переваги ВНФІО можна систематизувати за рівнями, що й відображено в енциклопедичному словнику «Освіта дорослих», укладеному українськими науковцями. ВНФІО є корисним для:

- для громадян, оскільки прискорює пошук роботи та працевлаштування, попереджує і зменшує рівень безробіття, сприяє отриманню вищого рівня кваліфікації та кар'єрного росту, підвищення рівня заробітної плати та посилення соціального захисту;

- для роботодавців, завдяки підвищенню продуктивності праці їхніх працівників, полегшенню підбору кваліфікованих кадрів;

- для держави, оскільки відбувається скорочення середнього терміну безробіття громадян, підвищення рівня виробництва і ВВП [5].

Зважаючи на вказані переваги та усвідомлюючи вагомість ВНФІО, в європейських країнах почали систематично просувати процеси підтвердження неформального та інформального навчання з 2004 р., коли представники урядів країн Євросоюзу прийняли проект Загальних європейських принципів ідентифікації та визнання результатів неформальної та інформальної освіти (Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning). У 2009 р. їх було опубліковано під назвою «European guidelines for validating non-formal and informal learning» (у перекладі з англ. – Європейські керівні принципи визнання результатів неформальної та інформальної освіти) [6].

У 2012 р. опубліковано рекомендації Ради Європи з цього питання, де зазначалося, що однією із переваг ВНФІО є збільшена мотивація дорослої людини до навчання упродовж життя, особливо соціально-економічно незахищених груп, таких як дорослих осіб з низьким рівнем освіти і кваліфікації, безробітних чи тих, хто в групі ризику – кому загрожує безробіття.

У Рекомендаціях наведено визначення терміну ВНФІО, як такого, що охоплює споріднені та близькі за своєю сутністю явища: оцінювання раніше набутих знань, визнання попереднього навчання, сертифікація навчання, акредитація і підтвердження результатів навчання через досвід та ін.

У визначенні також зазначено, що підтвердження здійснюється уповноваженим органом, який перевіряє результати навчання, отримані індивідом, та вимірює їх відповідно до чинних стандартів.

Загалом, визначення розглядає визнання результатів неформального та інформального навчання як процес підтвердження, що складається із 4-х різних етапів ідентифікації, документації, оцінювання та сертифікації [7].

Поділ процесу підтвердження результатів на окремі сегменти робить ВНФІО гнучкішим, адже вони можуть бути використані окремо чи у різних комбінаціях. Їх легко можна пристосувати до місцевих умов. Однак, в освітній системі та на ринку праці, як правило, використовуються усі 4 етапи.

На переконання європейського дослідника Е. Віллалби, поділ процесу підтвердження результатів неформальної та інформальної освіти може задовольнити індивідуальні потреби та цілі. Зокрема, ці етапи дозволяють провести валідацію для різних цілей в залежності від користувача, але в межах загальної структури. Так, різні сегменти населення (мігранти, працівники з низькою кваліфікацією, працюючі, чи ті, хто тільки влаштовується на роботу, чи ті, хто піддаються ризику безробіття) прагнуть отримати підтвердження результатів неформального навчання з різною метою. Наприклад, особа може захотіти визначити свої навички та компетентності, щоб змінити професію чи переорієнтуватися вже в обраній професії. Можливо, їм не потрібне повне підтвердження кваліфікації, оскільки ця переорієнтація можлива без отримання офіційно сертифікованої кваліфікації. Таким чином, людина може просто захотіти ідентифікувати або задокументувати свої компетентності за допомогою «легкої» сертифікації, що не включає Міністерство освіти (або аналогічний компетентний орган). Процес підтвердження не завжди потребує оцінювання і сертифікації, оскільки для особи може бути достатньо двох інших складових ВНФІО – ідентифікації та документації як доказу того, що він/вона отримали неформальне чи інформальне навчання [8, с. 14].

Гнучкість та адаптивність поділу ВНФІО до місцевих потреб можна проілюструвати досвідом Швейцарії, де процес підтвердження охоплює 5 етапів: інформацію і поради, само-оцінювання, оцінювання, акредитацію і сертифікацію. У Фінляндії діє компетентнісний механізм підтвердження кваліфікації, що регулюється Законом про професійну освіту дорослих (1998 р.) (Vocational Adult Education Act), де визначається, що процес валідації складається із 3 етапів: початкова фаза, розвиток необхідних професійних навичок і фаза підтвердження, сертифікації. Документація здійснюється упродовж усіх трьох етапів [9].

Крім того, у Рекомендаціях йдеться про те, що країни-члени Євросоюзу не пізніше 2018 р. мають розробити відповідне нормативно-правове забезпечення та механізми підтвердження результатів неформальної та інформальної освіти, що дозволить згаданим вище групам населення отримати знання, навички та розвинути необхідні компетенції, які буде належним чином оцінено, і підтверджено як повна чи часткова кваліфікація [7].

Завдяки спільним зусиллям загальна картина щодо визнання результатів неформальної та інформальної освіти в Європі свідчить про значні успіхи у цій області, особливо у питаннях розробки стратегій,

правового забезпечення, залучення зацікавлених сторін (стейхолдерів), зв'язків із системами кваліфікації та прийому. З іншого боку, процес продовжується доволі повільними темпами, невпинно виникають нові виклики і питання, що потребують негайного вирішення. Наприклад, полегшення доступу громадян до неформальної освіти, підняття рівня їх обізнаності про ВНФІО та його переваги, створення узгоджених та всебічних систем підтвердження. Крім того, проблемами, що потрібно вирішити, на думку експертів Єврокомісії, є питання фінансової забезпеченості процесів ВНФІО, спеціальна підготовка персоналу, відповідального за підтвердження результатів неформального та інформального навчання, а також збір та аналіз даних, як в кожній окремій країні на національному рівні, так і в Євросоюзі на міждержавному рівні [4].

Незважаючи на певні проблеми, досвід, набутий європейськими країнами з визнання результатів неформальної та інформальної освіти, привертає до себе увагу науковців, практиків, державних і громадських діячів.

Аналіз останнього звіту Європейської комісії з ВНФІО (2016 р.) свідчить, що у 30 країнах-членах Євросоюзу та Туреччині діє система ВНФІО чи, принаймні, розвивається. У всіх країнах, крім Хорватії, є хоча б одна функціонуюча система, яка дозволяє особі отримати кваліфікацію шляхом перевірки її неформального чи інформального навчання. Перевірка з метою підтвердження дозволяє особам отримати повну або частину офіційної кваліфікації в одному із секторів освіти (загальної, вищої, професійної чи освіти дорослих) у вигляді зарахування кредитів або модулів [10].

Варто зауважити, що механізми підтвердження результатів неформального та інформального навчання діють не у всіх секторах освіти. Найбільш характерним місцем є сфера професійної та вищої освіти. Так, у секторі загальної освіти такі механізми впроваджено лише на 15%, в освіті дорослих – 23%, у вищій освіті – 27%, у професійній освіті – 28% [10].

Цікаво, що 60% країн, що подали статистичні дані, націлені на розвиток комплексної системи ВНФІО, в той час як 40% країн є прибічниками секторального підходу. Іншими словами, вони розробляють нормативне забезпечення та стратегії для кожного окремого сектору освітньої системи.

Франція, Норвегія, Данія та Фінляндія – країни, де впроваджуються комплексні системи ВНФІО, що ґрунтуються на вже існуючих системах професійної підготовки. У Великобританії, зокрема, у Шотландії, секторальний підхід пронизує всі сектори освіти. В деяких європейських країнах також використовуються комплексні підходи, однак їхні системи менш усталені. Це характерно для Іспанії, Польщі, Італії та Румунії. Разом з тим, Португалія, Ісландія, Бельгія, Ірландія, Австрія та Словенія – країни, які реорганізують чинні системи перевірки та підтвердження результатів неформальної та інформальної освіти з метою забезпечити схеми перевірки, узгоджені між усіма секторами освіти. І лише кілька країн мають досить

обмежені системи ВНФІО, наприклад Греція, Словачія та Чеська Республіка, де ВНФІО діє на початковому етапі професійної освіти.

Незалежно від підходу, обраного для реалізації ВНФІО, усім європейським країнам притаманна одна і та ж риса – використання формального освітнього середовища для перевірки, підтвердження результатів набутих знань, умінь і навичок шляхом неформального чи інформального навчання. Насамперед, це впровадження національних кваліфікаційних рамок.

Так, у Польщі Міністерство національної освіти було відповідальним за координацію впровадження інтегрованої кваліфікаційної системи (IQS), прийнятої в 2015 р. У ній описано всі кваліфікації, що присвоюються уповноваженими органами Польщі, і вона містить два основних елементи: Польську рамку кваліфікацій (PQF) та Інтегрований реєстр кваліфікацій (IQR).

На думку європейських дослідників цього питання Е. Вілалби та Дж. Бджорнаволда, зв'язок ВНФІО з розвитком національним кваліфікаційних рамок є ознакою зростання рівня її інституціоналізації [11, с.12]. Іншими словами, використання національних кваліфікаційних рамок може привести до формалізації результатів неформальної та інформальної освіти, а тому процес ВНФІО може перейти з площини неформальної освіти в формальну. Цьому можуть сприяти й акредитаційні установи, що провадять або будуть провадити перевірку і підтвердження результатів неформальної та інформальної освіти, які, як правило, є закладами формальної освіти.

Крім того, якщо стандарти недостатньо кваліфіковано прописані чи поширені у суспільстві, чи соціально не визнані, то підтвердження результатів навчання здобувача буде не дійсне.

Вивчення звіту Ради Європи за 2016 р. свідчить, що 26 із 35 країн-членів Євросоюзу використовують однакові стандарти для ВНФІО і для формальної освіти принаймні в одному із секторів системи освіти, про які йшлося вище. А у 12 країнах стандарти підтвердження результатів однакові у всіх освітніх секторах. У професійній освіті 21 країна використовує ті ж самі стандарти і для валідації результатів формального і неформального навчання. Як зазначається у Звіті, це демонструє високий рівень неформального професійного навчання, якщо його вимірюють так само, як і формальне за допомогою компетентностей і професійних стандартів [12].

Перевірка та підтвердження результатів неформального та інформального навчання за допомогою національних рамок кваліфікацій, а також зарахування кредитів найчастіше зустрічається у закладах вищої освіти. Дослідники вбачають ймовірну причину такого стану у впровадженні Болонського процесу та розширенні використання ECTS. Разом з тим, вони зазначають, що зв'язок ВНФІО з сектором професійної освіти також є міцним. Однак, на відміну від вищої освіти, підтвердження результатів приводить до часткового визнання професійної кваліфікації чи модулів.

Наведемо кілька найбільш поширених в європейських країнах прикладів ВНФІО.

Тестування та екзамени є традиційним засобом перевірки і підтвердження результатів у формальній освіті, які також використовуються і для неформального навчання. Так, у Німеччині, Австрії, Ліхтенштейні – це підсумковий екзамен по закінченню курсів професійного навчання. У Польщі – присвоєння кваліфікації формальної освіти державною екзаменаційною комісією.

Декларативні методи, коли результати навчання перевіряються за допомогою мовних засобів. Наприклад, у Фінляндії, для валідації кваліфікації з рекреаційної діяльності, Фінською академією молоді укладено підручник «Recreational Activity». В Німеччині – Перелік компетентностей, укладений Німецьким національним центром з навчання молоді; Довідник з компетентностей від Професійної спілки металургійної промисловості. В Нідерландах – Валідація компетентностей скаута від Національної асоціації скаутів.

Метод портфоліо набуває особливої популярності з впровадженням нових інформаційно-комунікаційних та технологічних засобів. В Італії – цифрове портфоліо (університет в Римі); у Франції – акредитовані центри оцінювання; в Ірландії – навчальне портфоліо, яке використовується громадською організацією «Освіта жінок». У Великій Британії портфоліо – це запис успіхів та досягнень у сфері неакредитованого навчання від Ради з навчання та навичок.

Метод спостереження використовується у Нідерландах на робочому місці здобувача як складова процесу підтвердження результатів неформального навчання. У Фінляндії присвоєння національно визнаних кваліфікацій здійснюється на основі практичних тестів, що виконуються на робочому місці здобувача та оцінюються зовнішнім експертом, роботодавцем чи представником спільноти працівників.

Викладене вище дає підстави для висновку, що, в європейських країнах діє багато різних способів ВНФІО, починаючи з відносно простих і менш дорогих, як наприклад, екзамен на вимірювання навичок та компетентностей, до більш складних і дорогих, як портфоліо. Для останнього необхідно проведення експертизи інформації та доказів, представлених заявником, щоб засвідчити рівень знань та кваліфікації.

Таким чином, досвід європейських країн з ВНФІО є досить пізнавальний. Його аналіз сприятиме виокремленню тенденцій розвитку механізмів ВНФІО, що може стати в нагоді при провадженні процесів підтвердження результатів неформального та інформального навчання у вітчизняній практиці, а також підвищить рівень популярності і затребуваності неформальної та інформальної освіти в Україні.

Література

1. Луценко О. Неформальне професійне навчання працівників проблеми правового регулювання. *Публічне право*, 2016, № 1. С. 241-248.

2. Василенко О. Визнання результатів неформального професійного навчання – пріоритетний напрям суспільно-економічного розвитку в умовах кризи ринку праці. 2015. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/11409/1/> (дата звернення 23.09.2018).
3. Закон України «Про освіту». 2017. URL: доступу: <https://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення 21.09.2018).
4. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Adult Education and Training in Europe: Widening Access to Learning Opportunities: Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice> (дата звернення 24.09.2018).
5. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В. Г. Кременя та ін. К.: Основа, 2014. 496 с.
6. Cedefop, 2009. European guidelines for validating non-formal and informal learning. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. URL: http://www.cedefop.europa.eu/files/4054_en.pdf (дата звернення 20.09.2018).
7. Council Recommendation of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning, OJ C 398/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:398:0001:0005:EN:PDF> (дата звернення 22.09.2018).
8. Villalba E. The Council Recommendation on validation of non-formal and informal learning: implications for mobility. *Journal of International Mobility*. 2016. Vol.1. No 4. P. 9-24. URL: <https://www.cairn.info/revue-journal-of-international-mobility-2016-1-page-9.htm> (дата звернення 25.09.2018).
9. Vocational Adult Education Act 631/19998. URL: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980631> (дата звернення 22.09.2018).
10. The 2016 European inventory on validation of non-formal and informal learning. URL: www.cedefop.europa.eu/validation/inventory (дата звернення 24.09.2018).
11. Villalba E., Bjornavold J. Validation of non-formal and informal learning in Europe. 2017. URL: <http://vplbiennale.com/wp-content/uploads/sites/7/2017/04/cVBP-02-Villalba-and-Bjornavold.pdf> (дата звернення 21.09.2018).
12. European inventory on validation of non-formal and informal learning – 2016 uptake: Synthesis Report. URL: <https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/8764530/Synthesis+report.pdf> (дата звернення 26.09.2018).